

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

13^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1905

1. Penning van een kleermakersbond te Bergen op Zoom. — 2. Onbeschreven timmermansgildepenning van? — 3. Zege bij Praag. Voorstelling op zilveren boerenbroekstukken van 1774, het jubeljaar van Middelburg's Vrijheid.

1. Mr. J. DIRKS beschrijft in het *Penningkundig Repertorium*, III, onder No. 1425 een looden eenzijdigen penning (zie Pl. VI, n°. 1), als volgt:

1763

OUDEN

BOORT

N^o. X

NT

KABINET VAN DEN BOGAERDE te Moergestel.

Tot nu toe was het niet gelukt dat stukje te bestemmen. VAN DER AA 1) vermeldt een *Boort* of *Boord* als een gehucht in de meijerij van 's-Hertogenbosch en zegt er als bijzonderheid van, dat men er vele klompen maakte. Maar dat weinige gaf geen licht genoeg om het loodje aan een klompenmakersgilde in dat onbeduidende plaatsje toe te schrijven. De zaak bleef onbeslist, tot dat het ons medelid, den heer HERMAN VAN RIJCKEVORSEL te

1) V. D. AA, *aardrijkskundig woordenboek in voce*.

Vucht, is gelukt het op het archief van Bergen op Zoom terug te vinden. Van den heer E. KUYPER, kommissie ter sekretarie aldaar, vernamen wij toen, dat het loodje een gildepenny is geweest van een kleermakersbond, die omstreeks 1688 te Bergen bloeide. „Een ieder, die lid van den bond was,” schreef de heer KUYPER, „ontving ten bewijze van zijn lidmaatschap een penny, waarop vermeld stond het jaar zijner toetreding en de woorden „Ouden Boort” met een volgijfer.

Om bij den bond te worden toegelaten moest men ingezetene der stad zijn en een zekere som in de belasting betalen. Niemand mocht in het gilde eenige oude kleederen verkoopen, tenzij deze negen dagen voor de deur of het venster van het verkoophuis hadden gehangen. Deze maatregel zal zijn genomen om te voorkomen, dat oneerlijk aangebrachte goederen verkocht zouden worden. Door een roeper werd bekend gemaakt, waar en wanneer de verkoop der goederen zou plaats hebben. Wanneer de leden van den bond ter markt kwamen, moesten zij om de staanplaatsen loten.

Met de fransche overheersching, in 1794, is de bond ontbonden.”

In alles dus een gewone gildepenny. Vermoedelijk is het een penny van het oudkleerkoopersgilde geweest.

Op het stadhuis te Bergen zijn nog een veertiental dergelijke stukjes aanwezig met de volgende gildenummers: 1, 2, 5, 12, 17, 18, 21, 28, 33, 35, 36, 42, 43 en 48. Alle dragen het jaartal 1763.

Dit laatste feit klopt niet met de mededeeling

van den heer KUYPER. Volgens dezen zou ieder loodje het jaar vermelden, waarop de nieuwe broeder in het gilde werd opgenomen. De stukjes echter dragen alle het jaar 1763, ook het exemplaar dat het eigendom is van den heer VAN RIJCKEVORSEL; 1763 wijst dus vermoedelijk den datum aan, waarop de loodjes zijn vervaardigd.

Noord-Brabant is zeer arm aan gildepenningen. DIRKS in zijn werk over de *Noord-Nederlandsche gildepenningen* vermeldt geen enkelen gildepenny van Bergen op Zoom; dit is eveneens het geval bij MINARD VAN HOORENBEKE.

Het penninkje van den vroegeren kleermakersbond te Bergen op Zoom is dus van veel belang, omdat, nu gebleken is, dat één gilde, penningen heeft doen vervaardigen, het zeer waarschijnlijk is, dat andere daar ter plaatse dit evenzoo hebben gedaan.

Nu de aandacht van belanghebbenden op dit punt is gevestigd, zou het mij zeer verwonderen als geene andere gildepenningen van Bergen op Zoom konden worden opgespoord.

Het loodje van den heer van RIJCKEVORSEL is vermoedelijk het exemplaar uit het kabinet VAN DEN BOGAERDE; het komt hoogst zeldzaam in verzamelingen voor.

-
2. De bestemming van den gildepenny, afgebeeld Pl. VI, n°. 2 lijkt op het eerste gezicht gemakkelijk, toch is het mij niet gelukt uit te vinden, in welke stad JOOST EVERS BUILSTERS, in 1673 als hoofdman van het Sint-Jozefgilde, vermeld staat.

De geelkoperen gegraveerde penning heeft gildenummer, noch muntteeken. De voorzijde vertoont den heiligen JOZEF met een zware bijl op den linkerschouder, naar links gaande. Kleine plantjes ziet men aan weerszijden van den wandelaar op den grond. In het veld de letters s^r. I. G (Sint-Jozefsgilde) Omschrift: JOOST . EVERS . BVILSTERS . ANNO . 1673.

Keerzijde: Een zaag en bijl, kruiselings geplaatst, tusschen het jaartal 16—73. Onderaan een tak met bladeren. Omschrift, ten vervolge van dat op de voorzijde: GEREGERT . ALS . HOOFTMAN. Doorboord. Middellijn 43 m.M. Mijne verzameling.

DIRKS 1) beeldt geen penning af waarop een hoofdman wordt vermeld; wel vind ik deze uitdrukking, of variaties daarvan, herhaalde malen in den tekst aangehaald bij de beschrijvingen der gilden van 's-Gravenhage, Leiden, Gouda, Dordrecht en Rotterdam, steden in dezelfde buurtschap gelegen. Bij de overige plaatsen lezen we meestal van oldermannen, gildemeesters, dekens en beleeders, proefmeesters, hoevelingen of hovelincken, vindere, enz.

De timmermanspenningen van den Haag, Gouda, Leiden en Dordrecht, zijn, zoover wij weten, nog niet teruggevonden. Van een Rotterdamschen penning echter vinden wij eene afbeelding bij DIRKS, Pl. XLIX n°. 5. Het ovale, vermoedelijk uit de eerste helft der 17^e eeuw dateerende stuk heeft slechts weinig overeenkomst met onzen penning. Wij

1) Noord-Nederlandsche Gildepenningen.

zien er St. JOZEF op, een zaag op den schouder, haastig naar links gaan. In het veld de initialen der toenmalige hoofdlieden. De keerzijde vertoont, behalve andere gereedschappen, twee gekruiste bijlen. Onafhankelijk van het bestaan van dezen penning, kan de geelkoperen gildepenny van 1673 toch niet aan Rotterdam worden toegekend. Dank zij de welwillendheid van den heer Dr. E. WIERSUM, archivaris van Rotterdam, weten wij thans, dat in de naamlijsten van de hoofdmannen der gilden, die met 1667 aanvangen, in 1673 en onmiddellijk voorafgaande en volgende jaren, geen JOOST EVERS BUILSTERS als hoofdman van het St. Jozefs- of timmermansgilde voorkomt. Daarbij, zoo schreef de heer WIERSUM, schijnt de uitdrukking „geregert” niet Rotterdamsch, het woord „geëlige(e)rt” was daar meer in gebruik.

Veel meer overeenkomst echter met den penning van 1673, wat stijl en bewerking betreft, heeft een timmermanspenning bij MINARD VAN HOORENBEKE, onder n°. 262 afgebeeld, en door dezen aan 's-Hertogenbosch toegekend. Men ziet er ST. JOZEF op, zijn bijl op den schouder, blootshoofds en de face. De rechterhand is naar boven gericht. In het veld St. I. G. De keerzijde is precies gelijk aan ons exemplaar, maar in plaats van omschriften zijn de buitenranden met een krans van bladeren versierd. Deze penning en de onze zijn van één gild en van ééne stad.

Jhr. M. A. SNOECK, zoo tehuis in alles wat op de munt- en penningkunde van 's-Hertogenbosch betrekking heeft, is echter van meening, dat de

penning bij MINARD, evenmin als onze gildepenny van 1673, een timmermanspenning van den Bosch is geweest. De penning der timmerlieden is bekend, zegt de heer SNOECK. (Zie DIRKS Pl. XCII en Pl. CXL). Deze zijn echter uit het laatst der 18^e eeuw, terwijl onze penning eene eeuw ouder is. Meer afdoend is echter het feit, dat men in Noord-Brabant niet de gewoonte had van „hoofdmannen” te spreken, maar van „dekens”. Daarbij komt de naam van BUILSTERS niet op de lijst van het timmermansgilde voor. Jhr. SNOECK sluit zich echter bij mijne zienswijze aan, dat ò de penning n°. 262 bij MINARD, ò mijn exemplaar door één en dezelfde hand zijn gegraveerd en dus aan dezelfde stad toebehooren.

Mogelijk zijn het proefpenningen geweest, waarvan het exemplaar bij MINARD is goedgekeurd geweest, daar dat een gildenummer voert. Bij deze serie sluit zich vermoedelijk nog de weverspenning, DIRKS Pl. LXXXV n°. 8, aan, doch dezen, als niet tot het timmermansgilde behorende, wenschen wij buiten bespreking te laten.

Deze drie penningen behooren stellig niet in Zuid-Nederland tehuis.

Wij doen thans een beroep op onze leden om ons te helpen de opgenoemde penningen te bestemmen. Dat ze aan eene tamelijk beduidende plaats hebben behoord, meenen wij met zekerheid te mogen aannemen.

-
3. Meermalen is er op gewezen, dat portretten in kopergravure of andere afbeeldingen van beroemde personen, van zeeslagen enz. den stempelsnijder

tot model hebben gediend bij het bewerken zijner medailles. Thans wensch ik een voorbeeld te geven van een gedenkpenning, die door een goudsmid is gebruikt om zeeuwsche broekstukken te versieren.

Op Pl. VI, n°. 4 ziet men de afbeelding van een looden plaat, aan de achterzijde waarvan zich een groot oog bevindt. Deze looden platen hebben gediend tot het maken van den vorm voor 18^e eeuwse zilveren broekstukken voor onze walchersche landlieden 1). Ze werden in vormzand, bij de goudsmiden in gebruik, geperst en de verkregen vorm tot het gieten in zilver bestemd.

Wat de voorstelling op de plaat 2) beduidde bleef mij een raadsel, tot dat er in deze licht verscheen van eene zijde waarvan ik dit het allerminst verwachtte. Bij het nazien van eene verzameling koperen munten en penningen, kwam mij de in 1757 geslagen gedenkpenning op den slag bij Praag in handen. De voorzijde van deze niet zeldzame medaille voert het borstbeeld van FREDERIK DEN GROOTE, de keerzijde vertoont hetgeen de Middelburgsche goudsmid op de looden platen heeft nagebootst. Zie Pl. VI, n°. 3.

1) De thans in gebruik zijnde broekstukken — broekstikken zeggen onze boeren — of knoopen zijn van veel grooter formaat, ze worden paarsgewijze gedragen en zijn aan den achterkant door een langwerpige oog verbonden.

In Walcheren zijn de broekstukken somtijds vier in getal, twee groote en twee kleine, doch veelal zijn ze onder het lange vest verborgen. In de XVIIIe eeuw zag men er paarden en anderen figuren op afgebeeld; sedert een 70-tal jaren echter, is de voorzijde van de dukatons met het opschrift: „*Concordia res parvae crescunt*” er voor gekozen. Deze platen zijn nog thans in gebruik.

2) In mijn bezit zijn vier platen, twee groote en twee kleinere. Ze zullen dus voor de walchersche boeren hebben gediend.

Wat de figuren beteekenen is mij niet geheel duidelijk. Sommige duitsche katalogussen zeggen, dat de zwevende figuur eene *Victoria* is, *Blitze gegen die Bohemia schleudernd*, andere noemen de engel een *Genius*, weer andere spreken van een *knieende Austria vor der Victoria*, enz.

De middelburgsche goudsmid heeft in 1774, toen onze stad feest vierde ter eere van het 200-jarig jubelfeest van den overgang der stad aan den Prins van Oranje, ook eene herinnering aan die gebeurtenis willen geven en vond in de keerzijde van den duitschen penning de gewenschte voorstelling. Hij maakte van de „Siegessägöttin” een engel des vredes en liet deze, voor ons onbegrijpelijke voorwerpen — korenaren? — op aarde nederstrooien.

De andere figuren nam hij gemoedelijk over, zonder te begrijpen, wat hij eigenlijk teekende. Hem was het genoeg, dat de voorstelling die was van vrede, dat geweer en kanon rustig ter neder lagen. De goudsmid HACKENBERG, aan wien ik de looden platen liet zien, heeft opnieuw zilveren broekstukken er van vervaardigd, die er aardig uitzien.

Wat de letters I. L., die op het schild zijn geschreven, beteekenen, weet ik niet te verklaren, vermoedelijk zullen het de initialen zijn geweest van den goudsmid, die de platen deed vervaardigen.

Tot nu toe zijn geen broekstukken terug gevonden, waarop de vredesvoorstelling met het jaartal 1774 is gegoten; vermoedelijk zijn ze niet in den smaak onzer landlieden gevallen en van daar in gering aantal vervaardigd.

M. DE MAN.

1.

2.

3.

4.

